

שולחן ערוך חושן משפט הלכות עדות סימן כח סעיף א

א [א] א [א] א [א] א' כל מי שיודע [ב] עדות ב' לחבירו א [ב] [ג] {א} <א> וראוי להעידו, [ג] {ד} ב' ויש לחבירו ב) <ב> תועלת בעדותו, [ה] {ג} <ג> ב' [ג] חייב להעיד, [ד] {ו} <ד> ד' אם יתבענו שיעיד לו [ה] {ז} בב"ד תוס' וב"י, ו [ח] {ה} בין שיש עד אחד ג) עמו {ט} ג' בין שהוא ד) לבדו; ז [י] {יא} <ה> ו' [פ] טור **מדיני אדם** ב (א) [ב] ו [ז] ד' <ו> **וחייב** <ו> **בדיני שמים**. [הגה: ח] ועד אחד לא יעיד ט) אלא בדבר ממון שמביא אחד לידי שבועה, י' או בדבר אסור <ז> ואפרושי מאיסורא; אבל אם כבר נעשה האסור, לא יעיד, דאינו [יב] אלא כמוציא שם רע על חבירו (הגהות מיימוני פרק ה' מהלכות עדות). יא [א] ואסור לאדם להעיד בדבר שאינו יודע, [יג] אף על פי שאמר לו אדם שיודע בו שאינו משקר. ואפילו אמר לו: בא ועמוד עם עד אחד שיש לי [יד] ולא תעיד, רק ז) שיפחד בעל חובי ויסבור שיש לי שני עדים ויודה לי, ח' לא ישמע לו (טור).

ש"ר חושן משפט סימן כח ס"ק ב

(ב) **וחייב בדיני שמים** - כתב מהרש"ל ביש"ש פרק הכונס סי' ו' וז"ל, ונראה כל היכא דאמרין חייב בדיני שמים אי תפס מפקין מיניה, אפילו לפירוש רש"י שפירש בפרק השוכר את (האומנין) [הפועלים, ב"מ צ"א ע"א ד"ה רבא] גבי חוסם פרה ודש בה שפטור בקים ליה בדרכה מיניה ואפילו הכי חייב לצאת ידי שמים, והיכא שתפס הניזק לא מפקין מיניה מאחר שמחויב לצאת ידי שמים. וכן פסק הא"ז. מ"מ כהאי גונא לכו"ע מפקין מיניה. בשלמא בקים ליה בדרכה מיניה דחייב הוא, רק דלא קטלין בתרי קטלא ועבדין החומרא, הלכך היכא דלא עבדין החומרא כגון בשוגג או שלא בהתראה או בזמן הזה, א"כ נוכל לומר שהסברא נותנת שאי תפס לא מפקין מיניה, דהא סוף סוף חייב הוא, אבל היכא שגרמא בנזקין הוא ואין בו חיוב מן הדין אלא לצאת ידי שמים, א"כ פשיטא דאי תפס מפקין מיניה [הג"ה, וכ"כ ריב"ש סי' שצ"ב, ועיין לקמן סימן קפ"ב סק"א], עכ"ל. עוד כתב שם [במהרש"ל] שאפילו בדברים בלי כפייה אין לדחוקו, ועיין שם. [ועיין ב"ח לעיל סימן (י"א) [י"ב] סעיף ד']:

קצות החושן סימן כח ס"ק א

(א) **וחייב בדיני שמים**. כתב הריב"ש (סי' שצ"ב ד"ה ובנדון זה ג"כ) דכל היכא דמחויב לצאת ידי שמים אי תפס מפקין מיניה והובא בשירי כנסת הגדולה. ועיין משנה למלך הלכות ריבית (פ"ד ממלוה ה"ו ד"ה כתב הטור). ולא כן משמע בהא דאמרין פרק הפועלים (ב"מ) דף צ"א (ע"א) גבי חוסם פי פרה ודש בה לוקה ומשלם ארבעה קבין לפרה, ופריך והא אינו לוקה ומשלם כו', רבא אמר אתנן אסרה תורה אפילו בא על אמו, וכתב רש"י (ד"ה רבא) ז"ל, אתנן [אסרה תורה] אפילו בא על אמו ונתן לה באתננה טלה הוא ואתנן הוא ואסור לקרבן דאתנן סתמא כתיב כו', ואף על גב דאי תבעה לקמן לדינא תן לי אתנני לא מחייבין ליה דקים ליה בדרכה מיניה, כי יהיב ניהלה אתנן הוא, אלמא אף במקום מיתה נמי רמי תשלומין עליה [אלא שאין כח לענשו בשתים אבל ידי שמים לא יצא עד שישלם, דאי לא רמו תשלומין עליה] כי יהיב ניהלה [מי] הוי אתנן מתנה בעלמא הוא דיהיב לה, וגבי חוסם נמי תשלומין רמי עליה אלא שאין כח בב"ד לעונשו שתים וכיון דרמי תשלומין עליה לא יצא ידי חובתו עד שישלם, א"נ אי תפיס לא מפקין מיניה, כך שמעתי מפי מורי הזקן עכ"ל. ומשמע מזה דדינא לצאת ידי שמים אי תפיס לא מפקין מיניה.

אמנם מוהרש"ל (ב"ק) בפרק הכונס ביש"ש סי' ו' כתב וז"ל, ונראה דכל היכא דחייב לצאת ידי שמים אי תפס מפקין מיניה אפילו לפירוש רש"י פרק השוכר וכו', מכל מקום כה"ג מפקין מיניה, בשלמא בקים ליה בדרכה מיניה חייב הוא רק דלא [קטלין בתרי קטלי] ועבדין החומרא, הלכך היכא דלא עבדין החומרא כגון בשוגג או שלא בהתראה או בזמן הזה א"כ נוכל לומר שהסברא נותנת אם תפס לא מפקין מיניה דהא סוף סוף חייב הוא, אבל היכא שגרמא בנזקין הוא ואין בו חיוב מן הדין אלא לצאת ידי שמים א"כ פשיטא דאי תפס מפקין מיניה עכ"ל. והנה משמע מדברי מוהרש"ל דאפילו בקים ליה בדרכה מיניה לא מהני תפיסה אלא דוקא היכא דלא עבדין החומרא כגון בשוגג או בזמן הזה או שלא בהתראה, אבל היכא דעבדין החומרא תו לא מחייב כלל בתשלומין ואפילו תפס מפקין מיניה. ולכאורה דברי מוהרש"ל המה דברי נביאות, דהא שפיר מצינן למימר דאפילו עבדין החומרא רמי עליו תשלומין, וכן משמע לישנא דש"ס דפריך והא אינו לוקה ומשלם ולזה אמר רבא אתנן אסרה תורה אפילו בא על אמו.

אמנם נראה דברי מוהרש"ל מוכרחין, והוא דבסנהדרין דף ע"ב (ע"א) רבא איגנבו ליה דיכרי במחתרת אהדרינהו ניהליה ולא קבלינהו הואיל ונפק מפומיה דרב דבדמים קנינהו, והקשו בתוס' (ד"ה לא קבלינהו) כיון דחייב הוא לצאת ידי שמים אמאי לא קיבל, ותירצו שהם לא היו מחזירין אלא משום שהיו סבורין שבדין חייבין להחזיר ולא רצו לצאת ידי שמים ולכך לא קבלינהו ע"כ. והנה לשיטת רש"י דמהני תפיסה א"כ אפילו לא רצו לצאת ידי שמים למה אהדר רבא בתר דקבלם כיון דמהני תפיסה. אבל לפי מ"ש מוהרש"ל דלא מהני תפיסה אלא היכא דלא עבדין החומרא אבל היכא דעבדין החומרא כגון במזיד והתראה אין עליו שום עונש אחר בדיני אדם, וא"כ הבא במחתרת עבדין ליה החומרא דאין לו דמים ורשאי להרוג אותו ואין עליו שום חיוב תשלומין. ואף על גב דניצול ולא נהרג לא הוי כשוגג אלא כמו מזיד ובהתראה וברח דזה ודאי כל דין מזיד עליו כיון דכבר נתחייב בהחומרא, משא"כ שלא בהתראה או בזמן הזה מעולם לא היה עליו החומרא אלא דהתורה פטרה משום דלא חלקת בין שוגג למזיד (שם עט, ב), עכ"פ יש עליו חיוב תשלומין ומש"ה מהני תפיסה, אבל היכא דעבדין החומרא דאינו ראוי לו לשלם לצאת ידי שמים לא מהני תפיסה כיון דכבר היה בו עונש החומרא, ומחתרת כמו מזיד והתראה בפני הבית ודו"ק.

ובחידושי הר"ן (ד"ה אהדרינהו) הקשה ג"כ קושית תוס' דהא לצאת ידי שמים מחויבין להחזיר, ותירץ בשם הר"ר דוד וז"ל, דלא דמי דהתם גבי אתנן צריך האדם לעמוד בדיבורו אף על פי שלא יתחייב מן הדין, אבל כאן אחר שקנו הני דיכרי בדמיהו לפי סברא דרב נמצא גניבה זו קנייה לגמרי ביד הגנב ולא ניתן להישבון ע"ש. וקשה דאי נימא משום דחייב לעמוד בדיבורו ונתן לה הוי אתנן, א"כ הא דאמרין בפרק השוכר את הפועל (ע"ז סג, א) בא עליה ואח"כ נתן לה אתננה מותר, ורמינהו בא עליה ואח"כ נתן אפילו מכאן ועד שלש שנים, ע"ש דפריך וכי אמר טלה זה מאי הוי הא מיחסרא

משיכה, והא התם ג"כ מחוייב לעמוד בדיבורו כיון שהבטיח לה וצ"ע. **ולכן העיקר כדברי רש"י, אלא דהיכא דעבדין החומרא לא מהני תפיסה וכמ"ש.**

ובזה ניחא ליישב מה דקשיא לן בהא דתנן בכריתות (יג, ב) יש אוכל אכילה אחת וחייב עליה ד' חטאות ואשם אחד, האוכל חלב מהמוקדשין וכו', ר' מאיר אומר אף אם היתה שבת והוציאו בפיו, אמרו לו אינו מן השם. וקשיא לן מאי הוסיף ר' מאיר שבת דהא במה דהוסיף חיסר אשם, דבפרק כל שעה (פסחים) דף כ"ט (ע"א) תניא האוכל חמץ של הקדש יש אומרים מעל ויש אומרים לא מעל, מאן יש אומרים ר' נחוניא בן הקנה דחייב כריתות פוטר מתשלומין. והקשו בתוס' (ד"ה ר' נחוניא) אמאי פטור מקרבן מעילה משום קים ליה בדבריה מיניה, הא אמר בהמצניע (שבת צג, ב) המוציא אוכלין בכלי שגג באוכלין והזיד בכלי חייב על האוכלין, ותירצו כיון דפטור מקרבן וחומש פטור נמי מקרבן, שאין אשם מעילות בא אלא כשיש קרבן וחומש וע"ש, וא"כ אם היתה שבת דהוא חייב מיתות ב"ד ודאי פוטר מתשלומין, דאפילו ר' מאיר לוקה ומשלם אית ליה מת ומשלם לית ליה כדאיתא בכתובות פרק אלו נערות (לג, ב) וא"כ ליכא אשם וא"כ מאי מוסיף ר' מאיר כיון דמחסר אידך והוא אשם.

אבל לפי מ"ש בשם רש"י דהיכא דקים ליה בדבריה מיניה רמי חיובא עליה אלא שאין הב"ד עונשין ואיהו מחוייב לצאת ידי שמים, וא"כ כיון דקי"ל (ערכין כא, א) חייבי חטאות ואשמות אין ממשכנין ממילא ליכא חיוב אשם בב"ד דהא אין ממשכנין, ואיהו לעולם מחוייב אשם וגם הקרן והחומש לצאת ידי שמים. והא דאמרין בפרק כל שעה יש אומרים לא מעל משום דסובר חייבי כריתות פוטר מתשלומין, ולפי מ"ש כיון דאין ממשכנין חייבי חטאות ואשמות א"כ מאן דאמר מעל על כרחך לצאת ידי שמים דהא אין ממשכנין, וא"כ היש אומרים דלא מעל היינו אפילו בדיני שמים, ואמאי דהא קים ליה בדבריה מיניה אינו פוטר מתשלומין בדיני שמים וחיובא רמי עליה. אמנם לפי מ"ש בשם מוהרש"ל דהיכא דעבדין ליה החומרא ליכא חיוב תשלומין אפילו בדיני שמים א"כ ניחא דמצין למימר דשם מיירי שהזיד בחמץ וא"כ עבדין ליה החומרא ולהכי יש אומרים לא מעל אפילו מעילה דאינו אלא בדיני שמים נמי פטור כיון דעבדין ליה החומרא, אבל אוכל אכילה אחת דמיירי בשוגג ולא עבדין החומרא, ובזה לא חסרה אשם אף אם היתה שבת דמעילה אינו בדיני אדם כיון דאין ממשכנין ולצאת ידי שמים אפילו בקים ליה בדבריה מיניה חייב.

ובזה ניחא דברי רש"י פרק כל שעה שם (ד"ה את יוה"כ) ז"ל, יש טועים דקשיא להו כי פטר ר' נחוניא במזיד דבר כרת הוא והכא בשוגג עסקין מדקתני מעל ובשוגג לאו בר כרת הוא, וטעות הוא דגבי חמץ מזיד הוא וגבי הקדש שוגג הוא דלא ידע [שהוא] של הקדש עכ"ל. ודברי רש"י תמוה דהא קי"ל דלא חלקת בין שוגג למזיד וכי היכי דחייב מיתות פוטר בין בשוגג בין במזיד הכי נמי לר' נחוניא דעושה יום הכפורים כשבת א"כ בשוגג נמי פוטר, וע"ש בתוס' (ד"ה ר' נחוניא). ולפי מ"ש ניחא דאי הוי שוגג אף על גב דפוטר מתשלומין אינו פוטר אלא בדיני אדם ושלא יהיו ב"ד עונשין אותו אבל חיובא רמיא עליה בדיני שמים, וא"כ אכתי לא משכחת לא מעל כיון דכל אשמות אין ממשכנין אותו וכמ"ש, ולהכי צ"ל דמיירי במזיד וא"כ קשיא להו היכי משכחת, לזה כתב רש"י דהיה מזיד בחמץ ושגג בהקדש.

אך לישנא דש"ס פרק השוכר את הפועלים דפריך והא אינו לוקה ומשלם ומשני רבא אתנן אסרה תורה, משמע דאפילו היכא דלוקה ועבדין החומרא חייב הוא לצאת ידי שמים. ולפי מ"ש בסימן ל"ח (סק"א) דרבא ס"ל חייבי מלקות שוגגין נמי פטור מתשלומין וע"ש, א"כ מצינו למימר דרבא משני דמיירי בשוגג ומשלם משום דאתנן אסרה תורה. ובש"ך (סק"ב) הביא לשון מוהרש"ל ולא ערער, ועיין מ"ש בסימן ע"ה (סק"ד):

נתיבות המשפט ביאורים סימן כח ס"ק ב

[ב] וחייב בדיני שמים. עיין ש"ך סק"ב שהביא בשם הרש"ל [יש"ש ב"ק פ"ו ס"ו] דרק בקים ליה בדבריה מיניה מהני תפיסה ולא בשאר דברים. ובתומים [סק"ד] הקשה מהא דסנהדרין ע"ב [ע"א], בהא דרבא איגבבו ליה דיכרי במחירתא ואהדרנהו ניהליה ולא קיבלם הואיל ונפיק מפומיה דרב, והקשו תוס' [ד"ה לא] דהא מכל מקום חייב לצאת ידי שמים, ותירצו דחשבו דמחוייבים להחזיר וכו'. ואי נימא דבקים ליה בדבריה מיניה מהני תפיסה, קשה, נהי דבטעות החזירו, מכל מקום הא הוי כתפיסה, ע"ש שדחק.

ולפי עניות דעתי אפשר לומר, דנהי דאם תפס אין הבית דין מוציאין מידו, מכל מקום אסור לו לתפוס, דהא הטעם דתפיסה מהני כתב הש"ך בסימן כ"ה סק"ב דהוא משום דעביד איניש דין לנפשיה, וכיון דהבית דין אסורין לעשות דין להוציא מידו, כמו כן הוא בעצמו אסור לעשות דין.

ומה שהקשה בספר קצות החושן [סק"א] בהא דיש אוכל אכילה אחת וחייב עליה ארבע חטאות ואשם, ר' מאיר אומר אם היתה שבת והוציאו בפיו [וכו'] ע"כ [כריתות י"ג ע"ב], והקשה, כיון דקים ליה בדבריה מיניה פטור מקרבן וחומש, ופטור נמי מאשם כמבואר בפסחים כ"ט [ע"א] וכו', ע"ש. גם לדידי הוי קשה לי, ואחר העיון לא קשה מידי, דהא בלאו הכי קשה, דהא בפסחים שם מוכח דכל היכא דהוא לאו בר דמים שהוא איסור הנאה אין בו חומש ואשם, ונותר איסור הנאה הוא כמו חמץ, ולא בר דמים הוא. אך החילוק הוא מבואר, דשאני התם בפסחים דהוא קדושת דמים, ומעילה דקרבן וחומש הוא משום גזילת הקדש, כמו שכתבו התוס' בכתובות דף ל' [ע"ב] בד"ה זר שאכל תרומה, משום הכי בעינן שיהיה בר דמים, מה שאין כן הכא מיירי בקדושת הגוף דמעילה דידה לא תליא בדמים כלל. ולפי זה גם קושיא זו לא קשה, דהא התוס' בכתובות דף ל' שם כתבו דתרומה חייב אף בקים ליה בדבריה מיניה, דהתשלומין דידה משום כפרה הוא, מה שאין כן בקרבן וחומש של הקדש אינו משום כפרה רק משום שישלם גזל הקדש, ע"ש בתוספות. וזה שייך בקדושת דמים, אבל בקדושת הגוף [דחייב] אפילו במקום דלאו בר דמים, ודאי דלאו משום גזילת הקדש הוא רק משום כפרה כמו בתרומה.

ומה שתירץ הוא דחייב לצאת ידי שמים חייב בקרבן, ובפסחים כ"ט [ע"א] מיירי בהזיד בחמץ דעבדין ליה החומרא ואפילו בדיני שמים פטור וכו'. תלה נמי בוקי סריקי במהרש"ל, דודאי אף המהרש"ל מודה דאפילו אי עבדין ליה החומרא חייב

לצאת ידי שמים, דהא אתנן אסרה תורה אפילו בא על אמו במזיד והתראה, וכן בבבא מציעא [צ"א ע"א] אמרינן דחוסם פי פרה דלוקה ומשלם לצאת ידי שמים, רק דלענין תפיסה כתב סברא זו.

קובץ שעורים כתובות אות צג

צג) [דף ל ע"ב] בקצה"ח סימן כ"ח הביא מרש"ל דהא דחייב לצאת ידי שמים הוא רק אי לא עבדינן החומרא עיין שם, וטעם חילוק זה נראה, לפי מ"ש בחידושי רמב"ן רפ"ק דמכות בהא דאמרי' קלב"מ לענין כאשר זמם, אף דמקצת כאשר זמם ליכא, היינו משום דכיון דקלב"מ מיקיים ביה כולו כאשר זמם, היינו דיש בכלל מאתים מנה, והוי כאילו נענש גם בעונש הקל, ולפי"ז ישנן שני דינים בקלב"מ: א) דחייב החמור פוטר מחיוב הקל ואפילו לא עבדינן ביה החומרא, וזה רק בדיני בי"ד אבל ידי שמים חייב, ב) היכא דעבדינן החומרא הוי כאילו שילם גם את הקל וע"כ פטור לגמרי גם ידי שמים.

קובץ שעורים כתובות אות צו

צו) [דף ל ע"ב] שם בגמ'. אי דלא מצי לאהדורי אנוס הוא. הגרעק"א בדו"ח חקר בחייבי מיתות אנוסין אי מיפטרי מממון, ובשיטה כאן כתב בשם שיטה ישנה דלא מיפטרי, דמה מכה בהמה חלקת בו בין אנוס לאינו אנוס אף מכה אדם תחלוק בו, וזהו לשיטת תוס' דאדם המזיק באנוס גמור פטור, אבל לדעת הרמב"ן שילהי פרק השוכר את האומנין דגם אנוס גמור באדם חייב, ואם כן מה מכה בהמה לא חלקת בו בין אנוס לרצון, אף מכה אדם לא תחלוק בו, אלא שהגרע"א העיר מטעם אחר, דאנוס אין כאן מעשה איסור כלל, כעין מ"ש תוס' סוף פרק המניח לענין מקלקל בשבת, ויש לחלק בין אנוס למקלקל, והגע עצמך אם עבדו מחלל שבת באנוס ודאי מצווה להפרישו מטעם למען ינוח עבדך, ואם הוא מקלקל אין כאן למען ינוח דאורייתא.

קובץ שעורים כתובות אות פד

פד) [דף כט ע"א] בדברי הגרע"א בדו"ח כאן מבואר דבספק אם הוא חייב מיתה לא אמרינן קלבד"מ מספק, וכדבריו מבואר ברש"י ס"פ המניח ל"ה, ויש להעיר מזה על דברי תוס' לקמן ל' שכתבו דר"ש התימני ע"כ לית ליה דר' נחוניא מדאיצטריך למעוטי חייבי כריתות משום שאין בהן הויה ולא מיפטר משום קלב"מ [והראיה הזאת היא לשיטתם דלר' נחוניא גם ח"כ שוגגין פטורין דלשיטת רש"י בפ"ב דפסחים אין זו ראייה דאיצטריך מיעוטא בח"כ שוגג] ולפי הנ"ל נ"מ בספק ח"כ דלא מיפטר מטעם קלב"מ ואפשר לומר דדוקא במיתת בי"ד דספק נפשות להקל ואינו חייב מיתה מספק אבל בכרת דקמי שמיא גליא וגם בספק חייב כרת שפיר מיפטר מספק, אמנם י"ל דכיון דח"כ ילפינן מחייבי מיתות בי"ד אפשר לומר דיו לבא מן הדין להיות כנדון דדוקא ודאי ח"מ פטורין מממון ולא בספק, דמה מכה בהמה חלקת בין ספק לודאי אף מכה אדם תחלוק בין ספק לודאי וממילא ה"ה בח"כ.